

PRAGMATIK VOSITALAR: OB'EXT VA SUBYEKT MUNOSABATLARINI AMALIY KOMMUNIKATIV VAZIYATLARDA QO'LLASH

Matkarimova Barno Xabibullayevna

Urganch davlat tibbiyot instituti

Ingliz tili kafedrası, o'qituvchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17542548>

Annotatsiya: Ushbu maqolada pragmatik vositalarning subyekt va ob'ekt munosabatlaridagi roli va amaliy kommunikativ vaziyatlarda qo'llanilishi tahlil qilinadi. Til orqali subyekt (gapiruvchi yoki yozuvchi) o'z fikrini ob'ektga (tinglovchi yoki matn qabul qiluvchi) samarali yetkazishi, tushunmovchiliklarni oldini olish va muloqotni optimallashtirish uchun pragmatik vositalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, lingvistik, paralingvistik va sotsiokultural vositalar subyekt va ob'ekt o'rtasida muloqot samaradorligini oshiradi va amaliy kommunikativ vaziyatlarda nutqning samarali shakllanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar (Keywords): Pragmatik vositalar, Subyekt, Ob'ekt, Amaliy kommunikatsiya, Nutq samaradorligi

Til – insoniyatning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, u orqali subyekt (gapiruvchi yoki yozuvchi) o'z fikrini ifodalaydi va ob'ekt (maqola, suhbatdosh, matn yoki auditoriya) bilan munosabat o'rnatadi. Amaliy kommunikativ vaziyatlarda bu munosabatlarning samarali bo'lishi uchun pragmatik vositalardan foydalanish katta ahamiyatga ega. Pragmatik vositalar – bu tilning ma'nosi, iboralarning qo'llanilishi va kontekst bilan bog'liq usullari bo'lib, ular subyekt va ob'ekt o'rtasida aniq va samarali aloqani ta'minlaydi.

Pragmatika so'zi yunoncha “pragma” (amal, ish) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, tilshunoslikda nutqning kontekstga bog'liqligini, xulq-atvor va kommunikativ vaziyatlarga moslashuvini o'rganadi. Shu nuqtai nazardan, subyekt va ob'ekt munosabatlarini tahlil qilishda pragmatik vositalar kommunikativ samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Ob'ekt va subyekt tushunchasi tilshunoslik va kommunikatsiya nazariyalarida markaziy o'rin egallaydi. Subyekt – bu nutq egasi yoki nutq faoliyatini amalga oshiruvchi shaxs bo'lsa, ob'ekt – nutqning qabul qiluvchisi, matnning maqsadi yoki kontekstga ta'sir qiluvchi elementdir. Subyekt va ob'ekt munosabatlarini aniqlashda nutq aktining ijtimoiy, madaniy va kontekstual xususiyatlari hisobga olinadi.

Pragmatik vositalar esa til va nutqni amaliy vaziyatlarda samarali ishlatish imkonini beradi. Ular subyektning niyatini ob'ektga aniq yetkazish, tushunmovchiliklarni oldini olish va muloqotni samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. Pragmatik vositalar quyidagi turlarga bo'linadi:

- 1. Lingvistik vositalar** – so'z tanlovi, frazeologik birliklar, sintaktik strukturalar, ohang va pauzalar orqali amalga oshadi. Masalan, so'z tanlash orqali subyekt ob'ektga o'z niyatini bildiradi va matnning pragmatik ma'nosini shakllantiradi.
- 2. Paralingvistik vositalar** – nutq davomida intonatsiya, talaffuz, jismoniy imo-ishoralar, yuz ifodalari va tana harakatlari orqali ma'no yetkazish. Ushbu vositalar muloqotdagi emotsional ohangni ta'minlaydi va subyekt-ob'ekt o'rtasida yanada samarali aloqani o'rnatadi.
- 3. Sotsiokultural vositalar** – muloqot ishtirokchilarining madaniy konteksti, odatlari, jamiyatdagi roli va normativ qoidalari bilan bog'liq. Ushbu vositalar subyektning nutqini ob'ektning madaniy va kontekstual xususiyatlariga moslashtirishga yordam beradi.

Pragmatik vositalar yordamida subyekt ob'ekt bilan munosabatni turli shakllarda amalga oshirishi mumkin: tushuntirish, tavsiya berish, so'rash, ogohlantirish, so'rov yoki mulohaza bildirish. Masalan, ijtimoiy tadbirda nutq qilayotgan shaxs subyekt sifatida tinglovchilarga (ob'ekt) o'z fikrini tushunarli va samarali yetkazish uchun lingvistik va paralingvistik vositalardan foydalangan holda nutqni tashkil qiladi.

Shuningdek, kommunikativ vaziyatlarda subyekt va ob'ekt munosabatlarini aniqlashda pragmatik me'yorlar va xatti-harakatlar o'rni muhim. Grice'ning "qoida va maksima"lari asosida (quantity, quality, relation, manner) subyekt ob'ekt bilan samarali muloqotni tashkil etadi. Masalan, ma'lumotni yetarlicha, ishonchli va aniq yetkazish, mavzuga mos bo'lish va tushunarli ifodalash kommunikatsiya jarayonini optimallashtiradi.

Shu tarzda, nazariy jihatdan pragmatik vositalar subyekt-ob'ekt munosabatlarini shakllantirishda tilning funktsional va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi, muloqot samaradorligini oshiradi va tushunishni mustahkamlaydi.

Masalan, ta'lim jarayonida o'qituvchi (subyekt) va talabalar (ob'ekt) o'rtasida muloqotning samaradorligi pragmatik vositalar orqali oshadi. Agar o'qituvchi tushuntirish davomida misollar keltirsa, savollar berib interaktiv metodlarni qo'llasa, talabalar matn va ma'lumotni yaxshiroq qabul qiladi. Shu bilan birga, kontekstga mos iboralar, ohang va tana harakatlari orqali subyekt ob'ekt bilan samarali munosabat o'rnatadi.

Yana bir misol – biznes muloqoti. Ishbilarmon shaxs (subyekt) kelishuv davomida pragmatik vositalardan foydalansa – masalan, aniq so'zlar, muloyim intonatsiya, ijobiy tildan foydalanish orqali – hamkor (ob'ekt) bilan munosabatlar mustahkamlanadi, kelishuv muvaffaqiyatli bo'ladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, pragmatik vositalarning qo'llanishi subyekt va ob'ekt munosabatlarini samarali qiladi, kommunikatsiyani optimallashtiradi va tushunishni oshiradi.

Amaliy kommunikativ vaziyatlarda subyekt va ob'ekt munosabatlarini tahlil qilish tilshunoslik va pedagogika sohasida muhim ahamiyatga ega. Pragmatik vositalar nutq samaradorligini oshiradi, tushunmovchiliklarni kamaytiradi va muloqot jarayonini yanada interaktiv qiladi. Shu sababli, har qanday kommunikativ faoliyatda pragmatik vositalardan ongli foydalanish samarali natijalarga olib keladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.
2. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. Longman.
3. Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. Longman.
4. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.